

УДК 621.869

**ДИСЦИПЛІНИ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В
НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНАХ ТЕХНІКУМІВ**

к.т.н., проф. М.Д. Каслін, к.т.н., доц. О.І. Богатов

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Вступ. Якість підготовки фахівців будь-якого рівня залежить від змісту дисциплін по всьому навчальному плану та професійних здібностей викладачів, що працюють у навчальних закладах. Тому треба ретельно розібратись зі змістом блоку дисциплін з безпеки життєдіяльності людини (БЖДЛ), бо дублювання інформації на всіх ступенях та рівнях підготовки і перепідготовки фахівців призводить до перевантаження навчального процесу, погіршення його планування і суттєвого зниження якісних показників.

Аналіз нормативної бази. При підготовці молодших спеціалістів треба враховувати основні професійні компетенції, види господарської та економічної діяльності, специфічність виробничих завдань майбутньої професійної діяльності в конкретній галузі та т. ін. На це спонукають накази міністерств та відомств, типові програми та роз'яснювальні листи інституту змісту освіти. Їх впровадження підтримують спілки фахівців, рішення методичних конференцій, тощо. На це налаштовані і міжнародні стандарти SA, ISO, директиви ЄС.

Зокрема для організації та вдосконалення навчання з питань охорони праці такими нормативними вимогами мусять бути спільний наказ № 969/922/216 від 21.10.2010 р., лист МОНМС № 1.4/18-1244 від 22.04.2011 р.; наказ МНС № 577 від 13.03.2012 р. та № 964 від 09.07.2012 р. (для робіт на автотранспорті); а також Постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій». Цієї нормативної бази було б достатньо для вирішення всіх питань навчання з охорони праці, якби між ними не було деяких протиріч. Окремі незрозумілості виникають при формуванні індивідуальних планів підготовки, особливо перепідготовки в системі післядипломної освіти, прийому на старші курси, переводу до інших вищих навчальних закладів (ВНЗ) та інші випадки.

Мета і постановка задачі. Існуюча ступенева система підготовки фахівців передбачає деяку ієрархічність в кваліфікаційних рівнях згідно опису за компетентностями. Тому було б доцільним мати і відповідні вимоги по знанням, умениям, комунікаціям, автономності і відповідальності по блоку дисциплін з БЖДЛ.

Формування цих якостей у фахівців здійснюється через відповідні навчальні програми. Постановлене нами завдання стосується пошуку оптимальної відповідності змісту освіти та кваліфікаційного рівня підготовки фахівців (зокрема молодших спеціалістів).

Основний розділ. Невизначеність типової навчальної програми щодо змісту нормативної дисципліни «Охорона праці в галузі» (програма

№ 1.4 / 18 - 848) для молодших спеціалістів роз'яснюється окремим листом ПТЗО № 1.4/18-1244 від 22.04.2011. В листі рекомендовано викладати по програмі для «спеціалістів», але вилучити окремі розділи (наукові дослідження, технологічне проектування), замінити одні слова та додати інші, щось виключити, але врахувати галузеву специфіку і таке інше. В репті репт ця плутанина приводить до дублювання програмних вимог на рівнях молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, до збільшення загальної кількості дисциплін у молодших спеціалістів в порівнянні з «бакалаврами» при менших термінах навчання (три і чотири роки відповідно) та до порушення деяких вимог «Положення про організацію навчального процесу у ВНЗ» - наприклад, правил перезаліку при переводах студентів з інших навчальних закладів.

Що стосується змісту галузевої «Охорони праці», то вона формується п. 4.5 Програми у спеціальному розділі в галузі професійної діяльності. А згідно Постанови КМУ № 839 від 30.06.2007 р., де затверджено перелік спеціальностей МС, було обумовлено узагальнений об'єкт діяльності по кожній спеціальності та галузі знань (дивись ПКМУ № 1719 від 13.12.2006 р.), який відрізняється для спеціалістів і молодших спеціалістів.

Тому на наш погляд, щоб уникнути плутанини в програмних вимогах для молодших спеціалістів, треба створити окрему типову програму курсу «Охорона праці» (не «основи», не галузеву, не спеціальну, або щось інше). Загальний курс охорони праці (ОП) мусить бути єдиний на три роки навчання, як це було ще до Болонських ступеневих освіт. Цей курс об'єднає і «Основи ОП» для бакалаврів і галузеву ОП за рахунок розширеного додаткового розділу по специфічним вимогам галузі. Але це буде один курс зі своєю окремою типовою програмою.

Рекомендований розподіл навчального часу для цього рівня підготовки буде дещо відрізнятися від затвердженого програмою № 1.4/18-848, бо є потреба у збільшенні загального обсягу часу до 72 годин. Крім того, треба переглянути і перелік лабораторних та практичних робіт, щоб вони відповідали галузевій спрямованості підготовки спеціалістів.

Дещо не відрегульованим залишається питання відповідності вимогам національної рамки кваліфікацій рівня підготовки «молодший спеціаліст». Також треба окремо прописати вимоги до відповідних розділів дипломних проєктів, комплексних контрольних завдань (комплексних контрольних робіт) по питанням охорони праці, корпоративної соціальної відповідальності, безпеці у надзвичайних ситуаціях, тощо (дивись п. 4.6. спільного наказу).

Залишаються невизначеними вимоги до атестаційних випускних робіт (АВР), які також мусять бути переглянуті. Рекомендована, на наш погляд, структура відповідних підрозділів кваліфікаційних робіт наведена в табл.1 та рис.1.

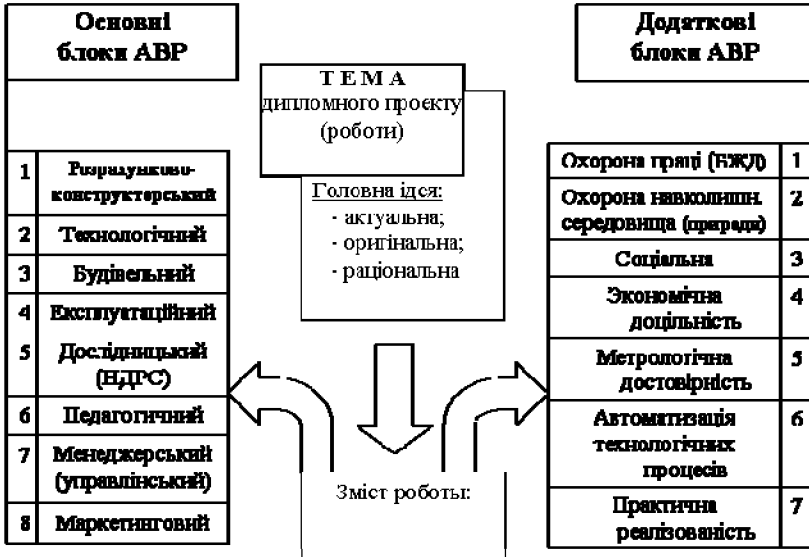

Рис.1. Структура ДП і АВР по спеціальностям ХНАДУ

Цікаво розглянути питання вивчення дисциплін з життєдіяльності і з точки зору формування потрібних компетенцій у молодшого фахівця. На рис.2 наведені види компетенцій, що мусять мати випускники технікумів. Тобто мета підготовки – це кваліфікований фахівець, вихована людина та авторитетний керівник, хоч і не високого рангу. Блок дисциплін з БЖД, ОП, ЦЗ стосується усіх цих складових, тому що дають не тільки знання в певній галузі, а й виховують соціальну відповідальність людини й майбутнього керівника. Але існуючі навчальні плани та і взагалі вся система освіти молодших спеціалістів не зовсім відповідають вимогам сучасності. Так, на наш погляд, не вистачає складових гуманітарних циклів, мало практики керівної роботи при перевантаженні дисциплін фахового спрямування.

Як свідчить проведений аналіз по дорожньо-транспортним спеціальностям за останні 50 років, загальна кількість дисциплін збільшилась майже вдвічі при незмінній тривалості навчання. А це теж негативна тенденція подрібнення дисциплін.

І останнє побажання – більше довіряти кафедрам ВНЗ. Хай самостійно вирішують питання змісту освіти, структури курсів, атестації випускників і таке інше. Це дуже актуальне питання і у зв'язку з громадським обговоренням проєкту закону «Про вищу освіту», який планується розглядати у Верховній Раді найближчим часом.

Таблиця 1.

СТРУКТУРА
аналітичних розділів кваліфікаційних робіт молодших спеціалістів

Розділ	Назва підрозділу	Обсяг, %	Блоки спеціальностей		
			Інженерно-технічні	Сервісно-технологічні	Соціально-економічні
X	Аналіз (експертиза) безпеки життя та діяльності людини на підприємстві (підрозділ роботи або проекту)				
01	Охорона праці (3 частини – безпека праці, виробнича санітарія, пожежна безпека)	10	обов'язкові	вибіркові	вибіркові
02	Соціальна безпека				
03	Цивільний захист				
04	Охорона навколишнього середовища				
05	Інженерна екологія				
06	Техногенна безпека				
07	Відповідні розрахунки				
XI	Аналіз економічних показників	8	За необхідністю		
XII	Метрологічна експертиза	2	За необхідністю		

Висновки.

Відпрацьована типова структура профільних аналітичних розділів АВР і наведені рекомендації по їх змісту. Вона відображає сучасний рівень вимог до структури випускних кваліфікаційних робіт.

Доцільність виконання цих рекомендацій визначається кафедрами, які відповідають за підготовку спеціалістів європейського рівня.

Важливо прицепити випускнику розуміння корпоративної соціальної відповідальності за свою діяльність і навчити його правильно оцінювати можливі наслідки цієї діяльності в найближчому майбутньому.

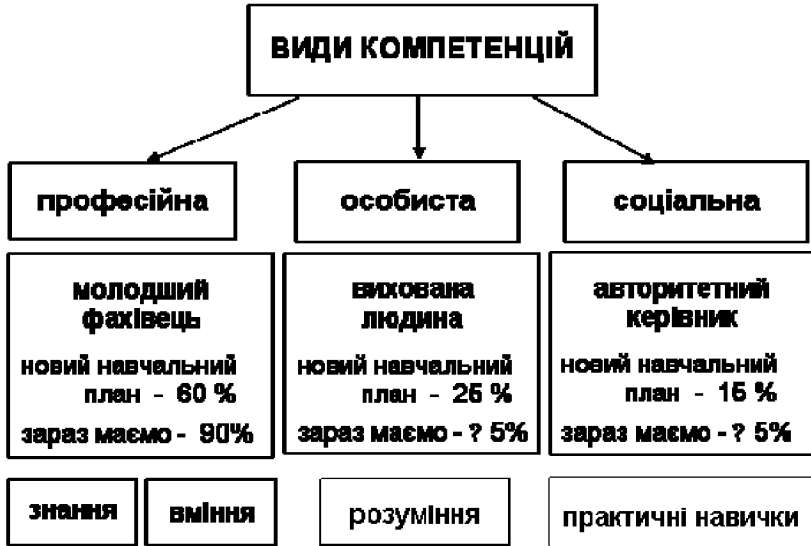

Рис.2. Компетентнісна підготовка молодших спеціалістів-транспортників

Враховуючи створену чинною нормативно-правовою базою деяку невизначеність підготовки молодших спеціалістів по питаннях охорони праці, було б доцільно мати окрему єдину типову програму навчання замість двох рекомендованих спільним наказом трьох міністерств. Це внесе ясність в питання змісту освіти на всіх існуючих рівнях підготовки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Спільний наказ від 21.10.2010 № 969/922/216 Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у ВНЗ України; зареєстровано в Мінюсті 09.11.2010 за № 1057/18352.
2. Лист ПТЗО від 22.04.2011 № 1.4/18-1244 Про порядок введення в дію Наказу від 21.10.2010 № 969/922/216.
3. Наказ МНС України від 09.07.2012 № 964 «Про затвердження Правил охорони праці на автомобільному транспорті».